

Landskap: Småland Upptecknat av: J. Samuelsson
Härad: Västra Adress: Ljungby
Socken: Fröderyd Berättat av:
Uppteckningsår: 1922 och 1937 Född år 1872 i Fröderyd

Uppteckningen rör Havreodling samt "Fre,
red och bägen".

Drifts blad innehåller medde-
lande om upptecknaren samt
om några av hans näresmän.

hca.

Underbecknad, uppbecknare, är född i gården Huluboda, Trödebyds socken den 6 sept. 1872. Föräldrarna hade ett litet jordbruk, med vilket jag från tidiga år fick hjälpa till. 1893-1895 tjänade jag som dräng på en större gård ett stycke från mitt hem. Blev således väl förtrogen med bondens arbete men hade framför allt tillfälle höra och iakttaga allt som hörde till folklivet i gården och därvarande tid.

Sedan bytte jag levnadsbana. Genogick Växjö Lärarskollärarseminarium åren 1907-1909, och har efter examen tjänstgjort som folkskollärare i: Moheda 1901-1907, Skerbrabult

1908-1914 och i Ljungby köping, samma
stad, 1915-1934. Från 1935 pensionerad
och fortfarande bosatt i Ljungby.

Min far, från vilken jag natur-
ligtvis har många sägner och be-
rättelser var född i samma by som
jag 1838, död i samma by 1909.

Min mor var född i Ljösås 1843, död i
Fröderyd 1883.

Min mormor, omnämnd i sam-
band med havreskärning, var
född i Torsg 1806, död i Ramkvilla
1890.

Den i "Tro, sed och sägen" omnämnde gam-
le, som pälske näcken, var näm-
d emannen Johanne Holm,

född 1805, död 1887.

Hans hustru Helena, var några år yngre
men makarna fick samma födsår, 1887.

Det var i hennes föräldrahem i Kulltys
drängen harvat med näcken em. hennes
relation. Det var också av henne jag
har berättelsen om Kitha Grå.

Peter på Vallen, omnämnd i "Tro, sed och
rägen" känner jag endast under detta
namn. Han var född omkring 1830
och dog på 1890-talet. Trovärdig berättare.

Den på sid. 10 omnämnde skomakaren
kallades "August på häcket" och hette August
Rolf, född på 1840-talet, död 1887. Kvinn
men trovärdig.

Den på samma sida omnämnde muraren
hette Berg, hade sitt hem i Hagreda, Ljösås,
var född på 1830-talet och dog över 80-årig.
J. Samuelsson

Lunds univ.
form.
arkiv.

III

Landskap: *Småland* Upptecknat av: *J. Samuelsson*
 Härad: *Västra härad* Adress: *Ljungh*
 Socken: *Fröderyd* Berättat av:
 Uppteckningsår: *1937* Född år *1872* i *Fröderyd*

Uppteckningen rör *Slavcodling (Korv i H. G. 10)*

Register.

Ingress

Odling av svensk havre

Moss- och kärrjordar

Växellbruk

Tiden för sädden

Arbetsmetoder vid sädden

Skörden

Bindningen av härvarna

Slur och harna ställdes upp till tork

Tröskningen

Havrens användning

blad 1

" 1

" 3

" 3

" 4

" 6

" 9

" 10

" 11

" 13

" 15

Harvredning.

Vad här nedan antecknas gäller 1870- och 1880-talen, vilket jag ännu har i livligt minne i vad den rör ovan nämnda rubrik och ~~även~~ under 1880-talet fick jag praktiskt deltaga i arbetet å vårt lilla hemman.

Den vanligaste havren var "svensk-havre". Denna sort, utmärktes av små korn med långa borst, odlades allmänt på grund av sin egenskap att nöjas med mindre näringsrik jord än den senare införda utländska "parkejerhavren" (parkejer) och svarthavren, som ville ha riktigt göddad jord. Men framför allt såg de de värde på denna som stråpoder. Sträet var nämligen mycket svagare än

de nya sorterna och äts begärigt av djuren som "bittugg" till den knäppa höran som de fingo. Kraftfoder förekom knappast. Man började på 80-talet köpa något linfrömjöl att "smörja" råghalmshackelsen med. Som dyrt "sörel" användes också druck, som för billigt pris köptes i Hulta (Hultagård) bränneri.

Då de nya sorterna började odlas, såddes dessa dels på de nu nyodlade mossarna, dels på de upplöjda klövervallarna. Dessa sorter hade höga, grova och kraftiga stam och stod där för uppe under regnväder. Svenskhaven lade sig. Från 1890-talet och senare upphörde odlingen av den gamla sorten, och numera torde ingen å denna trakt odla den.

Av andra sädeslag, allmänt odlade, var höst-råg och korn vanligast. Man började alltmör köpa Vasa- och Ryssråg. Av korn förekom både kvåradigt och sekradigt, det senare vanligast, emedan det behövde kortare växt- och mognadstid.

På moss- och kärrjord odlades huvudsakligen havre.

På den vanliga åkerjorden såddes havre på "vårne" - den upplöjda klövervelen - samt även året efter på andra årets "vårne". Följande år gödslades här för potatisodling. Det därpå följande året blev här efter ny gödning kornsädd för att sedan följande år så ännu en svenskhavreskörd. Nu var jorden så utbrugen, att den be-

4956
hövde "isla". Alltså både och på hösten Linné min.
rågsädd. Trågen insåddes klöver- och Folkminnes
limskoj. Då följde två och tre klöver- arkiv.
skördar, och så äro vi vid havretsädd
igen. Som synes redan då växelbruk.

Tiden för sadden.

Linné påtalar i sin Skånska resa
att man sådde efter almanackan
och ej efter när jorden var hänlig.

Så långt jag minnes tillbaksked-
de sadden i Trödleryd efter den senare
principen. En gammal man, Johan
Lummenesson (Lumma Johan) berättade,
att när han ägde och brukade Kuttelbro
ett från Sandvik vid Frissjön avskind-
rat jordområde jämte tillhörande kvarn
och säg, hade han ett år (antagligen på
1860-talet) utfört allt vårarbetet i

trehens veke - 6 t. o. m. 13 april - . Jag min-
nes av särskild anledning våren 1883.

Hösten förut föll snön i friveckan, sista
veckan i okt, och samma snö, då och då
fyllökad, låg kvar till långt fram i
april. Våren blev ovanligt sen. Vi kunde
inte sätta påskisen, det första vårarbe-
tet, förrän i 5te veke eller första veckan
i juni. Det övriga vårarbetet i pro-
portion därefter. Sommaren blev våt
vilket ytterligare försenade mogna-
den. Jag minns, att det första vi skör-
dade, var kornet, som skars på min
födelseday den 6 sept.^x En del av havren
mognade så sent, att skylarna skots
ute i början av november, då det kom snö,
x Höstvägen hade första skördats böreg. mån.

och den inkördes med släda. Men normalt ⁴⁹⁵⁶ land min
inbräffade havresådden i "niene" veke, ^{Forminnes-}
veckan 4-11 maj. Kornet skulle säs när ^{arkiv}
"häggen blommat" eller när "ekens skyl-
de duvan". Sist såddes linet. (Här influ-
kar jag en gåta ur en "gissgäkebok" från
den tiden. En gåta lydde: "När vilken tid
sår banden lin?" Svaret lydde: "Nedrig
han sår icke lin utan linfrö.")

Rågen såddes i slutet av augusti å
"frödan", men senare, då den såddes
efter potatis skörden å potatislandet.

Arbetsmetoder vid sådden.

Leam åkeru tillätats med harv,
fråharv, gjordes med hacka, som
man drog efter sig, eller ännu van-
ligare med ena foten en liten fjä-
rtärs över åkeru med början vid renen

och ung. 2 mtr från denna och så fort-
rattes med 2 mtr breda kemsor. Detta
kallades att "fjärja". Härigenom blev det
lättare för såningsmannen att under
gående med säckäppan för hand strö
ut utsädet. Jag har själv utfört så-
ende på det sättet. Sedan myllades
såden med åder, varvid man gjorde
så grunda fåror som möjligt. De, som
hade starkare dragare, f. ex. vår gran-
ne, körde med en s. k. "trebilla krok".
Billarna placerade så: $\begin{smallmatrix} \wedge \\ \wedge \end{smallmatrix}$. Härigenom
blev såden myllad lagom djupt, och
därjämte gick det mycket fortare med
arbetet. Nu fick fårorna ligga
och borka några dagar, dock ej så länge,

att säden grodde så mycket, att den revs i hop vid den följande harvningen. Denna, som kallades "vårläggning", skedde med tröharv. Omedelbart därpå "bultades" anläggningen med en mindre "bult" (vält), som drogs för hand, eller en större, dragen av "öken". Det är anmärkningsvärt, att här nämnd harvning kallades att "vår-lägga" även när det skedde ~~med~~ rågsädden på trösten.

Tunna "bultningen" skedde, förberedande arbete, som förtjänar räddas från glömska. Åkrarna, som voro mycket steniga, fick en omsorgsfull sista behandling. De sädeskörn, som fallit på stenarna, skulle sopas ut i jorden, varjämte med en hacka jorden på stenarna skrapades av. Detta kallades

Lund och
Lommies
arkiv.

att "skinna". Slutligen skrapades med en
rappa jorden, som kommit upp på re-
narna runt åkern, ut på åkern. Man
skulle nämligen slå gräset på renarna
i slåttern, och denna skedde långt
innan råden skördades.

Skörden.

Rågen var färdig tidiga år redan i
slutet av juli och början av augusti.

När "Erik gett ut, gav Olof kaka".

Av vårsåden var i allmänhet det sek-
radiga kornet först färdigt. Innan dess
hade "hören"-linet-"röskts" och hängts upp.

Havren skördades, när stråna voro
gula. Någon vecka förut lysbo pålades
i "grönero", och det var becken till att
"skypren"-skörden snart kunde företagas.

Jag minns, hur denna gjordes även med

skära. Det var min ⁴⁹⁵⁶mor, född 1843, död 1883, som jag såg utföra arbetet. Även min mormoder, född i Tolg 1806, död i Ramkvilla 1890, hade varit skicklig "skärerska". Numera finns ingen, som kan den konsten, och verktyget, skäran, får man väl se endast på museet.

Bindningen av kärvarna (nekerna).

Värsåden hade så korta strån, att man för bindning behövde dubbla stråknippen. Därvid tog man två knippen - "hänn" - med ett 20-tal spår i vardera, höll dem isär med till med axen lagda lister i kors.

✂ Man höll vänstra knippan med vänster hand och lät ett par fingrar sticka upp mellan knippena för att hålla dem isär.

Med höger hand höll man om axen vid korsningen och vred så händerna inåt

mot varandra, så fick man en knut, som Lunds inv.
läste sig själv, då bandet drogs åt om Folkm.
neken, såvida bandet lagts rätt med knu- arkiv
ken uppåt, då det lades på marken, Så här:

Jag har nu gjort försök och funnit, att jag inte
glömt knuten, och kommer jag hit Lund, skulle
jag visa det praktiskt.

1) Hur nekarna skälldes upp till fark.

Var vädret vackert, och det såg ut att bli
karaktigt vackert väder, skälldes nekarna
parvis med stubben i marken i rader, sex
par i varje rad. Detta var en halv "krave".
Man räknade skörden i kravar, och när
vid bröskingen det blev en skäppa (fot)
rad för var krave, ansågs det vara bra.

Vid ostadigt väder krakades säden.
Omkring stören sattes sex nekar, och
sex hängdes korsvis ovanpå de mindre ("rökar").

Lunds inv.
Folkm.
arkiv

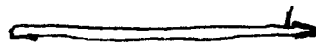
Småland
Lund
Folkm.
arkiv
1897

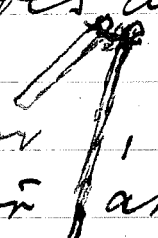
1897
Folkm.
arkiv
1897

När den var torr, inkördes den, närvid
den lassetes på bottnen av höhäcken,
"remmalack". Lidoremarna voro nu
avlyftade. Säden lades först på logen.
På ena sidan om denna var foderladan,
där man lade halmen vid tröskningen.

Andra sidan var sådesladan, i vars
botten man lagt några lass hö. På detta
"laades" nu säden. Man började i mitten
lägga nekarn cirkelrunt varv efter
varv, tills man kom ut till kanter-
na. Det lag man pått, kallades "ställe".

Sen var det att börja ny ställe, och så
kom man högre och högre. Den som "la-
ade", behövde alltid en, som kastade
till honom nekarna. Denne kallades
"neka kråka". När man kommit så

högt som till bakbjälken och fortsat-
te ovanför denna, räcktes nekarna ge-
nom en öppning i lagbaket, ~~lag~~ neka-
kråkan måste då stå på detta och fick
nekarna av en tredje person, "logekat-
ten", och denne "flydde" upp den med
en hinga, en 3 å 4 mtr lång stöv, väs-
sat i ena ändan och i denna försedd
med en tvärpinne, så att neken fast-
nade på stöven, då den stack under
bandet. Så här såg den ut.

Träskingen skedde med slaga. Denna
utgjordes av käpp och "drunt"
 De bandas samman av star-
ka tågor, även skinn, skundom ålskinn,
och för att detta band skulle sitta
fast och ej glida ur fäsen i ändarna

4956
är drunk och häpp, omvirades de med snö-
ren "sinningar". På små jordbruk tröskade
ägaren sin skörd ensam (en-tröska). Men hade
man större skörd, blev det för långsamt
att en-tröska. Man två-tröskade. Detta
gick icke blott fortare utan arbetet
var betydligt lättare liksom även tre-
och fyra-tröskning. Sedan man slagit
några slag på var nek och gått genom
hela "lägret", de på golvet framlagda
nekarna, skulle de vändas och få någ-
ra slag på andra sidan. Den, som en-
tröskade fick därvid ta nekarna
direkt med händerna. Men vid två-
tröskning slacks slag häpparna un-
der "lägret", druntarna lades över och
med gemensamma lag gick det att vän-
da lägret i en hantvändning.

14
Lunds univ
Fornn.
arkiv.

Den utbröskade havren sköts med en räfsa framman till loqens kortvägg, där den bildade en "dröse". Denna risslades och kashades med en skopa från ena änden av loqen till den andra. De stridaste kornen kommo längst bort, agnarna blott ett litet stycke och mitt emellan dessa och den strida havren "slösäden". Denna förmaltes till potermjöl, den strida korns undan till "säsä" samt till förmalning av mjöl, som skulle användas i hushållet, och så äro vi inne på slutbeskrifningen.

Havrens användning.

Täldre tider användes den huvudsakligen till brödsäd. I mitt barndoms hem bakades någon gång bröd av rent havremjöl. Detta hade ljus färg, var

kort och lever fort hårt. Detta senare kan ske därför att hällkorna hängdes på en stång i kakket. Men vid bakningen blandades havremjölet oftast med mjöl av korn och råg. Så fick man "bårnbro", mörkare än det rena havrebrödet. Det betraktades naturligtvis som bättre än det senare, I många hem var det nog bara helgdagsbröd. Råg odlades i så ringa mängd, att den ej räckte till brödsäd ensamt för familjen och man hade ej råd köpa sådan. Därför användes den huvudsakligen som blandning i havremjölet, och enbart rågbröd fick man endast vid högtiderna.

Även mjölgroten, som varje kväll utgjorde kvällsvaran, tillagades av havremjöl eller "blånmjöl".

Lunds mun-
form:
arkiv.

I Västra härad, till vilken bygd dessa anteckningar hör, var havren så allmänt odlad och använd till människaföda, att orten av folk i andra delar av Småland kallades "havrebygden". Detta skulle naturligtvis vara ett uttryck för ortens karghet och befolkningens fattigdom. Men folket mätte säkert lika bra av sådan föda, som det senare släktet, vilket alltmer vant sig vid det fina "sikkebrödet" m.m. nytt i matväg. Det är nog berättigat, när man i våra dagar gör propaganda för att havren åter skall få utgöra en viktig del av vår föda. Och stor konsumtion av havreprodukter ger nog ej längre en ort benämningen havrebygd.

Lunds univ.
Forum.
arkiv.